

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В КОЛЕДЖАХ ЯК СКЛАДОВА ЇХ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В. Мірошніченко

Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна

кореспондент-автор – Мірошніченко В.: mvi_2016@ukr.net

doi: 10.32626/2309-8082.2019-15.71-75

У статті здійснено обґрунтування організації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх юристів в коледжах як складової їх підготовки до професійної діяльності.

Автор зазначає, що в процесі навчання в коледжі майбутній юрист має здобути максимум знань, умінь та навичок, що дасть йому можливість самореалізуватися як професіоналу. Чітко організована самостійна пізнавальна діяльність виступає засобом формування професійних знань, умінь та навичок майбутнього юриста. Це відповідає завданню сучасної освіти сприяти перетворенню мети навчання на засіб розвитку пізнавальних можливостей майбутнього фахівця, а його самого – на суб'єкта свого професійного розвитку.

Ключові слова: майбутні юристи, підготовка допрофесійної діяльності, коледж, самостійна пізнавальна діяльність.

Miroshnichenko V. organization of independent activities of future lawyers in colleges as a component of preparation for professional activities

Abstract. The article substantiates the organization of independent cognitive activity of future lawyers in colleges as a component of their preparation for professional activity.

The principles of legal education, such as continuity and gradual complication of the educational process, are taken into account; a combination of general and specialized knowledge in the learning process; combination of theoretical and applied in legal training; a creative approach to solving scientific problems and practical situations.

Attention is drawn to the need to intensify the independent educational and cognitive activity of future lawyers at all stages of college,

the need to approximate the student's educational activity to his future professional through a system of typical tasks with practical content

As an important task of legal education is the formation and development of the qualities of future lawyers, which form the basis of the profession of lawyer: social (attempting to establish truth, justice), reconstructive (ability to comprehensively analyze information received, formulate hypotheses), communicative (emotional balance; tact; ability to clearly formulate their thoughts); organizational (self-discipline, purposefulness; originality; approach to solving problems. The author notes that in the course of college, a future lawyer should acquire the maximum of knowledge, skills and abilities that will allow him to self-actualize as a professional.

The main factors for the development of activity in students' independent cognitive activity are: competent organization of the educational process; availability of specific learning motives and incentives to achieve them; positive socio-psychological conditions (climate) in the student environment; objective evaluation of learning outcomes.

As a result, the college's educational activities are focused on preparing future lawyers to meet the needs of the practice and market for educational services, as well as meeting the needs of high school students regarding their future professional choices. Well-organized independent cognitive activity is a means of forming the professional knowledge, skills and skills of a future lawyer. This corresponds to the task of modern education to promote the purpose of learning into a means of developing the cognitive capacity of the future specialist, and himself - to the subject of his professional development.

Keywords: future lawyers, preparation for pre-professional activity, college, independent cognitive activity.

Вступ

Сучасна система освіти в Україні передбачає пріоритет навчання, орієнтованого на саморозвиток, самоосвіту і самореалізацію майбутнього фахівця. Усвідомлення цього потребує організації у навчальних закладах всіх рівнів якісної підготовки майбутніх фахівців, яка залежить не лише від оволодіння знаннями, але й від їх постійного оновлення, неперервного професійного зростання. Одним із підходів до вирішення цього питання є наближення навчального процесу до майбутньої професійної діяльності з її проблематикою та ситуаціями, тобто відтворення у навчанні предметного і соціального контекстів майбутньої професійної діяльності.

Сучасне динамічне суспільство вимагає від особистості самостійного критичного та творчого мислення, вміння орієнтуватися в різних, навіть нестандартних, ситуаціях, здатності до вирішення проблем, що можуть виникати в її професійній діяльності.

У зв'язку з цим організація самостійної роботи, розвиток самостійності учнів, студентів у процесі навчання є одним із актуальних питань, що останнім часом широко обговорюються провідними науковцями й педагогами-практиками [1, с. 78–84.].

Оскільки за останні роки значно збільшилась кількість молоді, яка після закінчення середньої школи продовжує освіту в коледжах, важливим є створення цілісної системи неперервної освіти.

Навчити людину на все життя неможливо. Необхідно закласти в ній інтерес до оновлення знань. Дослідники зазначають, що одним із показників успішності самої освіти є самостійність студентів, котра необхідна для реалізації студентом самостійних думок і дій у процесі подолання навчальних труднощів [2, с. 1]. Ця думка, на наш погляд, є вірною як стосовно освіти загалом, так і підготовки майбутніх юристів зокрема.

Метою статті є обґрунтування організації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх юристів в коледжах як складової їх підготовки до професійної діяльності.

Матеріал і методи дослідження

Для обґрунтування організації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх юристів в коледжах як складової їх підготовки до професійної діяльності нами було використано низку методів дослідження, а саме: теоретичні та емпіричні.

За допомогою теоретичних методів (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація) нами було з'ясовано стан розробленості проблеми організації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх юристів в коледжах у сучасній педагогічній теорії та практиці, а також уточнено сутність та специфіку цього процесу. Нами аналізувалися та порівнювалися наукові підходи вчених щодо розуміння самостійної пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, щодо поняття «юрист», щодо змісту професіограми юриста.

Емпіричні методи дослідження (анкетування, бесіда, пряме і непряме спостереження, вивчення позитивного досвіду) організації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх юристів в коледжах були застосовані для визначення тем та навчальних питань, які виносилися на розгляд під час самостійної роботи.

Результати дослідження

Вивчення вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що «самостійна робота розглядається дидактами як інструмент розвитку в студентів здатності самостійно, творчо вирішувати проблеми, що постають у їхній майбутній фаховій діяльності. У зв'язку з цим у студентів намагаються розвивати «почуття проблеми», критичне мислення, вміння імпровізувати, самостійно вирішувати складні питання» [3].

Вивчаючи зарубіжний досвід, І. Сулим доходить справедливого висновку, що від розуміння суті змісту освіти залежить побудова науково обґрунтованої системи самостійної роботи, розробка навчальних планів, програм і курсів, методів і форм організації самостійної роботи студентів, результатів педагогічної діяльності [3, с. 135].

Досліджуючи роль ситуації реальної відповідальності в активізації навчальної діяльності студентів, А. Калініченко зазначає, що навчальна діяльність студентів значно активізується, коли вони, усвідомлюючи її роль, будуть зацікавлені як процесом, так і результатом власного навчання. Отже, на думку дослідниці. Основна увага має зосереджуватись на розвитку мотиваційно-ціннісної сфери (формування переконання в необхідності навчання, ціннісних

орієнтацій та ідеалів, вольових якостей) та інструментальної сфери (засвоєння знань про систему навчання, вироблення умінь і навичок його організації) [4, с. 141].

Значний інтерес для нашого дослідження становить визначення О. Жерновникової, яка визначає самостійну навчальну діяльність студентів як одну з форм навчання, за якої студент без допомоги викладача оволодіває навчальним матеріалом як у процесі аудиторних, так і позааудиторних занять. Авторка зазначає, що самостійна навчальна діяльність студентів коледжу сприяє розвитку мислення, творчому підходу до питань, що вирішуються, самостійному пошуку і запам'ятовуванню інформації, самоорганізації і самоконтролю що значно підвищує ефективність навчання. Організація цієї діяльності має розвивати індивідуальні здібності і нахили студентів, викликати інтерес до навчальних дисциплін, що вивчаються. Основними шляхами проведення самостійної навчальної діяльності студентів коледжу є організація лабораторних, практичних і семінарських занять, у процесі яких розвиваються вміння самостійної роботи; постійне проведення консультацій для вирішення виникаючих труднощів, що виникають, за суворо встановленим графіком, при якому студент зміг би принаймні раз у тиждень зустрітись з викладачем; забезпечення студентів достатньою кількістю підручників для вивчення дисциплін, науковою професійною літературою і монографіями; надання технічних засобів для перегляду кінопосібників, діафільмів, слайдів, рентгеновських знімків, а також прослуховування звукозаписів; видача для вивчення мікро- і макропрепаратів, кісток, результатів лабораторних та інструментальних досліджень, скенограм, електрокардіограм, флебограм; забезпечення студентів методичними розробками для самопідготовки, а також текстами лекцій у випадку відсутності необхідної літератури з теми; надання студентам робочих місць з необхідним обладнанням для виконання практичних навичок у присутності викладача-консультанта тощо [5, с. 8].

Для обґрунтування організації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх юристів в коледжах як складової їх підготовки до професійної діяльності ми брали до уваги такі принципи юридичної освіти, як безперервність та поступове ускладнення навчального процесу; поєднання загальних та спеціалізованих знань у процесі навчання; поєднання теоретичного та прикладного у юридичному навчанні; творчий підхід до розв'язання наукових проблем та практичних ситуацій.

Під час дослідження ми переконалися в доцільності та необхідності активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх юристів на всіх етапах навчання в коледжі.

Нами було враховано наукову позицію, що самостійна робота дає можливість наблизити навчальну діяльність студента до його майбутньої професійної через систему типових завдань із практичним змістом, тобто реалізувати професійний зміст навчання вже на перших його етапах [1]. Так, на першому курсі навчання в коледжі відбувається професійне становлення. Викладачі юридичних дисциплін, які працюють із першокурсниками, мають скерувати процес навчання задля вироблення вмінь і навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності. На кожному етапі навчання викладач здійснює управління самостійною роботою студентів. На першому етапі організації самостійної роботи студентів – підготовчому – керівництво нею полягає в розробці викладачем стратегії власної діяльності та діяльності студентів. Вирішується, які теми доцільно виділити для самостійного вивчення і які методи для їх опрацювання рекомендувати студентам. Наступний етап – власне організація самостійної роботи. Викладач скеровує, спрямовує студентів, консультує, надає додаткову інформацію, що допомагає їм оцінити, чи досягнуто мету окремих етапів роботи, а також вчасно запобігти деяким помилкам. На цьому етапі корисно залучити в якості консультантів найбільш підготовлених студентів. Управління здійснюється й опосередковано, через методичні інструкції та дидактичні матеріали. На завершальному етапі управління самостійною роботою полягає в контролі й оцінюванні результатів роботи, їх аналізі. Оцінюванню підлягають характер, повнота, глибина та зміст виконаної роботи, ступінь самостійності та ставлення до справи. Викладач повинен творчо підходити до вибору форм контролю. Вибір зумовлюється метою самостійної роботи, особливостями навчальної дисципліни. У методичних матеріалах для самостійної роботи студентів передбачається можливість проведення самоконтролю з боку студентів. Заздалегідь, на етапі планування самостійної роботи студентів, обмірковується інформативність контролю, розраховуються витрати часу на його здійснення [1].

Єдиного загальноприйнятого визначення такої професії як «юрист» немає. Поняття юрист походить (від лат. Jus – право) – це фахівець з правознавства, юридичних наук; практичний діяч у галузі права.

Як зазначають С. Гусарев та О. Тихомиров, юрист – це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян. На думку І. Бризгалова, юрист – це спеціаліст, який

використовує свої знання на практиці, тобто має навички щодо складання юридичних документів, виконання всіх дій та операцій із застосуванням необхідних засобів і способів у процесі вирішення юридичної справи, які належать до його професійної компетенції.

Опис особливостей певної професії, що розкриває зміст професійної праці, а також вимог, які вона ставить перед людиною, трактується як професіограма. Професіограма складається на основі аналізу змісту професійної діяльності і містить у собі загальну характеристику професії і вимоги, що професія ставить до людини [6]. Відтак, професіограма юриста – це по суті документ, у якому подано комплексний, систематизований і всебічний опис об'єктивних характеристик юридичної діяльності та професійно важливих особистісних якостей юриста.

Основними аспектами професіограми юриста є соціальний (намагання встановити істину, справедливість), реконструктивний (вміння всебічно аналізувати отриману інформацію, формулювати гіпотези), комунікативний (емоційна врівноваженість; тактовність; вміння чітко формулювати свої думки), організаційний (самодисциплінованість, цілеспрямованість, наполегливість; організаторські здібності), творчий, оригінальний підхід до розв'язання завдань [6]. Тому на формування та розвиток саме таких якостей спрямована підготовка майбутніх юристів. Це є важливим завданням юридичної освіти.

Відомо, що структура юридичної освіти складається з видів, рівнів акредитації закладів юридичної освіти. Коледж є одним із видів закладів вищої освіти. Відповідає другому рівню акредитації та освітньо-кваліфікаційному рівню: неповна вища освіта, базова вища освіта – молодший спеціаліст, бакалавр. Термін навчання в коледжі за спеціальністю «правознавство» на основі 9 класу (базової загальної середньої освіти) становить 3–4 роки, на основі 11 класу (повної загальної середньої освіти) – в середньому 2 роки 6–10 місяців. Підготовку майбутніх юристів у коледжі забезпечує методична (циклова) комісія правничих і гуманітарних дисциплін. Ця методична (циклова) комісія працює над реалізацією методичних проблем коледжу щодо вдосконалення навчально-виховного процесу шляхом вивчення нових нормативно-правових актів, розробка та запровадження нових методик підготовки майбутніх юристів, освіта яких відповідає б сучасним вимогам. Своїми знаннями, новим баченням сучасної правової політики держави, педагогічною майстерністю та духовними якостями, викладачі циклової комісії правничих і гуманітарних дисциплін формують сучасних юристів з високою інтелектуальною і правовою свідомістю.

Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста розкриває широкий спектр правознавчих дисциплін, таких як цивільне, кримінальне, адміністративне, сімейне, економічне, господарське, трудове, конституційне, земельне та інші галузі права. У правознавчих дисциплінах розкриваються поняття публічних прав, державності, особливостей самоврядування, конституційного права та його статусу, у відповідних курсах характеризується державний лад України, особливості впровадження норм різних галузей права [7]. Ці навчальні дисципліни надають можливість студентам отримати знання, сформувати уміння та навички необхідні для подальшої професійної діяльності, а відтак, являють собою значний професійний інтерес.

Водночас, дослідники переконані, що професійний інтерес є одним із головних мотивів, що забезпечують активізацію навчальної діяльності студентів. Його необхідно враховувати вже при визначенні змісту навчання, зокрема того навчального матеріалу, що виноситься на заняття [8]. Тому серед тем занять, які виносяться на розгляд під час самостійної роботи були визначені такі: «Правова культура студентів та шляхи її реалізації в коледжі», «Форма права: поняття та види», «Закон і закономірність», «Права та свободи людини», «Укладання трудового договору», «Поняття та види цивільно-правових договорів», «Види кримінальних покарань», «Поняття та засади здійснення правосуддя в Україні». Відповідно, серед навчальних питань, які виносяться на розгляд під час самостійної роботи, визначено такі: методика отримання правових знань; правове виховання; робота з дотримання законності, зміцнення правопорядку; виховання поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності.

Як свідчить практика, студенти не достатньо включаються в активну пізнавальну діяльність, якщо навчальний матеріал не стосується майбутньої професійної діяльності. І навпаки, їхня активність різко зростає, якщо матеріал містить характерні проблеми, з якими доведеться мати справу у майбутній професійній діяльності. У цьому випадку їх пізнавальна активність зумовлюється особистою зацікавленістю щодо дослідження професійних проблем, вивчення досвіду їх розв'язання, оволодіння більш ефективними методами професійної діяльності тощо [8].

Виходячи із великого практичного значення, зміст юридичних дисциплін, зокрема історико-теоретичних та галузевих, не завершується після здачі студентами заліку (екзамену). З ним майбутні юристи мають справу щодня, від першого дня навчання в коледжі і впродовж професійної діяльності. Отже, у змісті цих навчальних дисциплін закладено мотивацію до активізації навчально-пізнавальної діяльності, у тому числі під час самостійної роботи, коли майбутні

юристи відпрацьовують найбільш важливі, практичні професійно значимі питання.

З цього приводу Р. Загнибіда зазначає, що активізація мотиваційної сфери можлива на певному рівні засвоєння спеціальних знань та професійних умінь. Вищий рівень пізнавальної мотивації характерний, на думку вченої, для студентів, які володіють доступними для них узагальненими способами розумової роботи. Мотиви, як активатори навчально-пізнавальної діяльності, зокрема самостійної, сприяють формуванню конкретної пізнавальної мети. Подальше розгортання мотивів у сфері свідомості призводить до перетворення мети в пізнавальну програму, яка має чіткі параметри діяльності, спрямовану на задоволення навчально-пізнавальної (освітньої) потреби [9].

Пізнавальними називають уміння, які забезпечують вирішення пізнавальних завдань. Науковці поділяють пізнавальні вміння на такі: конкретні, часткові (предметні), які відображають специфіку того чи іншого предмета й виявляються при засвоєнні конкретних знань; узагальнені, що забезпечують перебіг пізнавальної діяльності при вивченні всіх навчальних дисциплін; загальні, що пов'язуються із самостійною пізнавальною діяльністю (уміння працювати з літературою, спостерігати, складати план тощо) [8, с. 111]. В контексті нашого дослідження найбільший інтерес становлять загальні пізнавальні уміння, а також – конкретні, часткові (предметні), які відображають специфіку юридичних дисциплін.

Дискусія

Проблема організації самостійної роботи давно вивчається науковцями. Велике значення у цьому розумінні мають праці педагогів (Н. Клименко, Н.Кріт, Л. Лутченко, О.Олексюк, О. Слободяник, О.Соє, Н.Умрик та ін.) і психологів (П. Гальперін, В. Рибалка, С. Рубінштейн, Н. Талізін та ін.). Різноманітні аспекти самостійної пізнавальної діяльності майбутніх фахівців у коледжах розглядалися О. Жерновниковою, К. Люшук, О. Королюк, А. Цюприком та ін. Висновки та положення зроблені цими та іншими вченими мають велике наукове цінність для нашого дослідження. Але у зазначених наукових працях не акцентується увага на особливостях підготовки в коледжах майбутніх юристів. Це обумовило вибір тематики та мету нашого дослідження як можливість дискутувати задля глибокого вивчення проблематики.

З урахуванням думок сучасних вчених [10, с. 8–9] та практичного досвіду, зазначаємо, що ефективна організація системи контролю за навчальним процесом в коледжі передбачає якісну реалізацію викладачем положень нормативних документів, які регламентують навчально-пізнавальну діяльність студентів, та методичне забезпечення навчання, що сприяє своєчасному

усуненню і попередженню недоліків у процесі засвоєння знань майбутніми юристами та посиленню їх відповідальності за результати навчальної роботи.

Важливо, що формування свідомого ставлення майбутніх юристів до змісту навчального матеріалу та самостійне оволодіння ним передбачає вміння педагогів діагностувати індивідуальну структуру мотивів навчання кожного студента. Крім цього, важливо, щоб був не лише міждисциплінарний зв'язок, але і зв'язок між викладанням кожної навчальної дисципліни з виховною роботою; по-друге, розвиток активності студентів під час підготовки до майбутньої професійної діяльності. Основними факторами розвитку активності в самостійній пізнавальній діяльності студентів, на нашу думку, є: грамотна організація навчально-виховного процесу; наявність конкретних мотивів навчання та стимулів для їх досягнення; позитивні соціально-психологічні умови (клімат) у студентському середовищі; об'єктивні оцінки результатів навчальної діяльності. Завдяки цьому освітня діяльність коледжу орієнтується як на підготовку майбутніх юристів

відповідно до потреб практики і ринку освітніх послуг, а також на реалізацію потреби старшокласників щодо їх майбутнього професійного вибору.

Висновок

Отже, у процесі навчання в коледжі майбутній юрист має здобути максимум знань, умінь та навичок, що дасть йому можливість самореалізуватися як професіоналу. Чітко організована самостійна пізнавальна діяльність виступає засобом формування професійних знань, умінь та навичок майбутнього юриста. Це відповідає завданню сучасної освіти сприяти перетворенню мети навчання на засіб розвитку пізнавальних можливостей майбутнього фахівця, а його самого – на суб'єкта свого професійного розвитку.

Перспективним напрямком подальшого дослідження зазначеної проблеми є з'ясування педагогічних умов самостійної пізнавальної діяльності майбутніх юристів в коледжах як складової їх підготовки до професійної діяльності.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела та література

1. Корольук О. М. Управління самостійною роботою студентів коледжу в процесі вивчення природничо-математичних дисциплін. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2006. Вип. 1–2. С. 78–84.
2. Шимкова І. В. Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів технологій у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2014. 20 с.
3. Сулим І. Ф. Структурування змісту освіти в процесі організації самостійної позааудиторної роботи студентів педагогічних коледжів США. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2005. Вип. 13. С. 133–135.
4. Калініченко А. І. Роль ситуації реальної відповідальності в активізації навчальної діяльності студентів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2005. Вип. 12. С. 140–142.
5. Жерновникова О. Дидактичні умови стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів медичного коледжу: автореф. дис. ...канд. пед. наук. 13.00.09. Харків, 2009. 23 с.
6. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія». URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_4.html.
7. Спеціальність «Право». URL: <https://istu.edu.ua/?id=322>
8. Діденко О. В. Аналіз педагогічних умов формування пізнавальної активності курсантів вищих військових навчальних закладів при вивченні загальновійськових дисциплін. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький, 2008. № 46, ч. II. С. 110–113.
9. Загнибіда Р. П. Активізація потребно-мотиваційної сфери студентів як чинник оптимізації самостійної пізнавальної діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : педагогічні науки*. Луганськ, 2011. Ч. II. № 4 (215). С. 172–177.
10. Люшук К. *Дидактичні засади застосування інноваційних педагогічних технологій у процесі вивчення науково-природничих дисциплін у медичних коледжах: автореф. дис. канд. пед. наук*. 13.00.09. Луцьк. 2005. 24 с.

References

1. Koroliuk O. M. Upravlinnia samostiinoiu robotoiu studentiv koledzhu v protsesi vyvchennia pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*. 2006. Vyp. 1–2. Pp. 78–84.
2. Shymkova I. V. Orhanizatsiia samostiinoi navchalno-piznavalnoi diialnosti maibutnykh uchyteliv tekhnologii u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.04. Vinnytsia, 2014. 20 p.
3. Sulym I. F. Strukturuvannia zmistu osvity v protsesi orhanizatsii samostiinoi pozaaudytornoj roboty studentiv pedahohichnykh koledzhiv SSHA. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Serii: Pedahohika i psykholohiia. Vinnytsia, 2005. Vyp. 13. Pp. 133–135.
4. Kalinichenko A. I. Rol sytuatsii realnoi vidpovidalnosti v aktyvizatsii navchalnoi diialnosti studentiv. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Serii: Pedahohika i psykholohiia. Vinnytsia, 2005. Vyp. 12. Pp. 140–142.
5. Zhernovnykova O. Dydaktychni umovy stymuliuвання samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv medychnoho koledzhu: avtoref. dys. ... kand. ped.. nauk. 13.00.09. Kharkiv, 2009. 23 p.
6. Multymediinyi pidruchnyk z navchalnoi dystsypliny «Iurydychna deontolohiia». URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_4.html
7. Spetsialnist «Pravo». URL: <https://istu.edu.ua/?id=322>
8. Didenko O. V. Analiz pedahohichnykh umov formuvannia piznavalnoi aktyvnosti kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv pry vyvchenni zahalnoviiskovykh dystsyplin. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Khmelnytskyi, 2008. № 46, ch. II. Pp. 110–113.
9. Zahnybida R. P. Aktyvizatsiia potrebno-motyvatsiinoi sfery studentiv yak chynnyk optymizatsii samostiinoi piznavalnoi diialnosti. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Serii : pedahohichni nauky. Luhansk, 2011. Ch. II. № 4 (215). Pp. 172–177.
10. Liushuk K. *Dydaktychni zasady zastosuvannia innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnologii u protsesi vyvchennia naukovo-pryrodnychykh dystsyplin u medychnykh koledzhakh: avtoref. dys. kand. ped.. nauk*. 13.00.09. Lutsk. 2005. 24 p.

Надійшла 3.12.2019